

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет**

**The John Paul II Catholic University (Lublin, Poland)
Warsaw University of Maria Sklodowska-Curie
(Czestochowa, Poland)**

**Ташкентський державний технічний університет імені Іслама Карімова (Ташкент,
Узбекистан)**

Бакинський державний університет (Баку, Азербайджан)

X Міжнародна науково-практична конференція

**АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ
ДОСЯГНЕНЬ**

25-26 травня 2017 року

Збірник наукових праць

Київ 2017

УДК 159.9:629.7.001.76 (063)
ББК ю941.3я431
А 202

Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: збірник наукових праць / за заг. ред. Л.В. Помиткіної, Т.В. Вашеки, О.В. Сечейко. – К. : Аграр Медіа Груп, 2017. – 340 с.

Збірник містить матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції з актуальних проблем авіаційної та екстремальної психології в умовах глобалізованого мережевого соціуму, що відбулася 25-26 травня 2017 року на кафедрі авіаційної психології Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету.

Організаційний комітет

Голова організаційного комітету:

Помиткіна Л.В. – д-р психол. наук, проф., зав.кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ.

Заступник голови організаційного комітету:

Руденко М.П. – генерал-майор запасу Повітряних Сил України, льотчик морської авіації, канд. військ. наук, доцент, проф. кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Члени оргкомітету:

Гічан І.С. – канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Долгова О.М. – канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Фесюк І.В. – психолог кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Рецензенти:

Панок В.Г. – директор Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, д-р психол.наук, проф., проф. кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Булах І.С. – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, м. Київ

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (протокол № 4 від 17 травня 2017 р.)

ISBN

© Колектив авторів, 2017

© Національний авіаційний університет, 2017

ПРОБЛЕМА ОБ'ЄКТИВНОСТІ ЛЮДСЬКОГО ПІЗНАННЯ

Не зважаючи на довголітню історію та значну методологічну розробку, проблема пізнання та побудови об'єктивної картини світу (і себе у цьому світі) залишається актуальною і до сьогодні. Цілком очевидно, що пізнання людиною світу не завершується на рівні органів чуття і ЦНС, а обумовлюється величезною кількістю факторів, які оформлюють кінцевий варіант «бачення» індивідумом себе та оточення. І це бачення частково може співпадати зі світом (на рівні фізичному), однак може досить суттєво відрізнятись на соціально-психологічному рівні (взаємодія «людина-людина»). Досліджуючи людину, психолог має завжди пам'ятати, що рівень свідомості – це не вся психічна реальність. Розробки глибинної психології показали значну роль і несвідомої частини (зокрема, захисних механізмів психіки). Наукові відкриття представників глибинного напрямку показали, що наша свідомість (а, значить, й інформація, яку ми вважаємо достовірною) залежна від впливу несвідомих чинників, які можуть суттєво «деформувати» тлумачення тих, чи інших явищ. Тому, доречно задатись питанням щодо об'єктивності нашого знання.

Методологічний базис у питанні можливостей та обмежень людського пізнання був закладений такими філософами, як: Арістотель (поняття про душу та її ролі у пізнанні суцього), Ф. Бекон (наявність ідолів, що спотворюють людське сприймання дійсності), І. Кант (дивитися і бачити – це різні речі), Платон (наявність вроджених ідей; «пізнання = пригадування»), Дж. Локк (відсутність вроджених ідей; людина як *tabularasa*) та ін.

Психологічний аспект специфіки побудови людиною образу світу та себе у ньому здійснювався наступними дослідниками: Б. Анан'єв (роль перцептивних дій у сприйманні оточуючого світу), М. Бернштейн (організм як негентропійна система; «модель потрібного майбутнього»), Б. Велічковський (когнітивна складова образу), О. Бодальов (сприймання людиною інших людей), Є. Головаха та А. Кронік (сприймання часу), В. Зінченко (психофізика сприймання), Д. Ельконін (фонематичне сприймання), О. Леонт'єв (концепція побудови образу світу та його відповідності дійсності), А. Лурія (нейропсихологічні основи сприймання), Д. Узнадзе (вплив установки на процес пізнання) та ін. Дослідження цих науковців під різним кутом розкривали проблематику щодо об'єктивності людського пізнання. Серед іноземних авторів доречно зазначити праці Д. Бродбента (модель ранньої селекції у процесі сприйняття інформації), Дж. Брунера (принцип категоризації людського сприймання), С. Московічі (соціальні репрезентації), У. Найсера (пізнання та реальність: схема сприйняття), Л. Фестінгера (поняття когнітивного дисонансу) та ін.

Фізіологічний рівень досліджень відображення людиною світу, спираючись на вивчення будови та функціонування органів чуття, був реалізований фізіологами: Е. Вебер (константа Вебера, диференційний поріг), Т. Фехнер (закон Вебера-Фехнера), Г. Гельмгольц (концепція несвідомих умовисновків), І. Сеченов («темне» відчуття), Ч. Шеррінгтон (суб'єктивний та об'єктивний критерій локалізації відчуттів), Г. Хед (протопатична та епікритична чутливість) та ін.

Як бачимо, пізнання людиною світу здійснюється на різних рівнях, що включає як фізіологічні процеси, так і психологічні. Кожен рівень має свої обмеження, які можуть впливати на викривлення інформації, що поступає до системи людського організму, або взагалі обмежувати її вхід. На рівні фізіології органів чуття таким обмежуючим фактором виступають пороги чутливості. На рівні психологічному – особливості людського сприймання (різні види ілюзій сприймання тощо), на соціально-психологічному – феномени сприймання людиною інших людей (феномен «ореолу», фактор статі та віку тощо) та інформації загалом (віра у «достовірні джерела»), наявність переконань та «окулярів», через які людина дивиться на світ та тлумачить його.

Становлення людства передбачало накопичення інформації про оточуючий світ та про людину у цьому світі. Накопиченням та подальшим структуруванням цих знань займалась наука. Розвиток багатьох наук включав у себе декілька етапів. Так, в історії психології виділяють чотири основні етапи: міфологічний, релігійний, філософський та науковий. На кожному із цих етапів знаходимо різні підходи до тлумачення зовнішнього світу та процесів, характерних для нього. Ще у період Античності бачимо активний розвиток у точних науках, зокрема, математики. Знання,

здобуті у той час мають своє застосування і до сьогодні (зокрема, поняття числа). Разом з тим, у питанні вивчення психічного бачимо, що більшість теорій того часу (донаукового періоду) не задовольняють сучасних запитів. Багато поглядів античного періоду мають значення для психологічної науки лише як історичний матеріал (наприклад, теорія витікань Емпедокла). Відома книга Арістотеля «Про душу» дає нам, сучасним дослідникам, зрозуміти напрямки пошуку авторів того часу. Зазначимо, що певні відкриття є актуальними і на сьогодні: виділені види асоціацій Арістотелем. Однак, загалом відкриття того часу не відповідають критеріям науковості.

А чи здатна сучасна психологія задовольнити цей запит, який вибудовує наука сьогодні? І як відбувається пізнання дійсності людьми сьогодні і які переконання можуть ставати на заваді наукових відкриттів? Видатний американський філософ-прагматик Чарльз Пірс у своїй праці «Становлення переконань» (The Fixation of Belief) виділив чотири шляхи формування переконань: наполегливість (tenacity), авторитет (authority), метод апіорі (apriori method) та науковий метод (the scientific method) [4].

Перший описаний Ч. Пірсом шлях формування переконань – наполегливість. Характеризується прагненням зменшити рівень страху перед невизначеністю. Проявляється у формуванні певних вірувань, які дозволяють людині хоч якось «систематизувати» цей світ та інших людей. Дані переконання не мають жодного відношення до дійсності, а є, так би мовити, «окулярами», через які людина дивиться на себе, інших та оточення. На цьому рівні формування переконань можемо зустрічати вислови на кшталт: «Не можна довіряти чоловікам», «Жінки – не можуть бути керівниками» тощо. Переконання, яких дотримується людина, дає їй відчуття комфорту, оскільки надає оточенню певний рівень визначеності. Як бачимо, даний рівень функціонування переконань має тісне сплетіння із життєвим сценарієм особистості. Адже, одна із задач сценарію – це структурування світу та взаємодія зі світом на основі цих шаблонів-структур. Е. Берн підкреслював, що сценарій не є усвідомленим рівнем [1].

Другий шлях закріплення вірувань – авторитет. Описуючи дане явище Ч. Пірс описує приклад, коли представники влади використовують у своїх промовах «правильні» речі, які допомагають створити образ принципових людей в очах населення. Здатність до впливу авторитету формується з дитинства: діти приймають авторитет своїх батьків. Адже, батьки є старшими, сильнішими за дитину, мають над нею владу як фізичну, так і психологічну. Зрозуміло, що перебування у такій атмосфері закладає підвалини для формування здатності вірити у авторитет. Однак, авторитет – це не завжди правильне рішення. Батьки можуть передавати певні розмірковування, які йдуть всупереч реальності, а є лише їх упередженими поглядами. І дитина, зростаючи, все це інтроецирує (мовою гештальт-терапії) у структуру власної психіки.

Наступний шлях формування переконань – метод апіорі. Цей шлях є «кроком уперед» у порівнянні з попередніми, однак також може призвести до формування помилкових суджень та переконань [2]. Назва апіорі, запропонована Ч. Пірсом, підкреслює, що формування певного висновку виводиться спираючись на заздалегідь зроблене припущення, а не на безпосередньому досвіді. Недоліком даного методу є те, що за допомогою нього можна довести будь-що, оскільки за основу береться не безпосередній досвід та емпіричні дані, а певне припущення. Дане припущення хоч і спирається на логіку та аргументацію, не завжди відповідає реально існуючій дійсності.

Наступним способом пізнання оточуючої дійсності та формування переконань є емпіризм – формування знань на основі безпосереднього спостереження та досвіду. Зрозуміло, що для наукового пізнання дійсності та побудови теорій, які б коректно пояснювали явища світу необхідне пізнання, яке б спиралося на факти, здобуті у ході досліджень. Саме це, на думку Ч. Пірсона, може забезпечити отримання достовірних знань.

Проведений аналіз дозволив нам визначити основні фактори, які впливають на людське пізнання та значною мірою здатні до його викривлення. До цих факторів віднесемо: фізіологічний (органи чуття та ЦНС), психологічний (процеси сприймання та його викривлення під дією різних факторів: від ілюзій до факторів установки), соціально-психологічний (соціальні чинники, що викривлюють людське пізнання). Також викривленню інформації сприяє наявність несвідомих факторів (захисні механізми, життєвий сценарій), помилки у формуванні переконань та значний вплив псевдо наукових знань.

Література

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы: [пер. с англ.] / Берн Э. - Екатеринбург: Литур, 2001. - 576 с.
2. Гудвин Дж. Исследование в психологии: методы и планирование / Дж. Гудвин. - 3-е изд. - СПб.: Питер, 2004. - 558 с: ил. - (Серия «Мастера психологии»).
3. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология: Учебник для вузов. 2-е изд. / В.Н. Дружинин. - СПб.: Питер, 2008. - 320 с.
4. Peirse S. Charles. The Fixation of Belief // *Popular Science Monthly*. - 1877, No 12. - P.1-15.